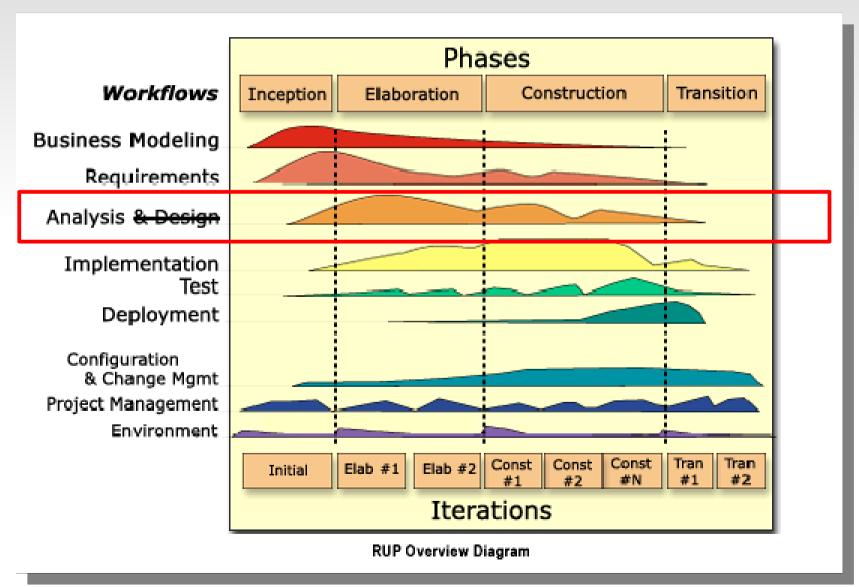
Analýza analytické modely, objekty, třídy

© Radek Ošlejšek Fakulta informatiky MU oslejsek@fi.muni.cz

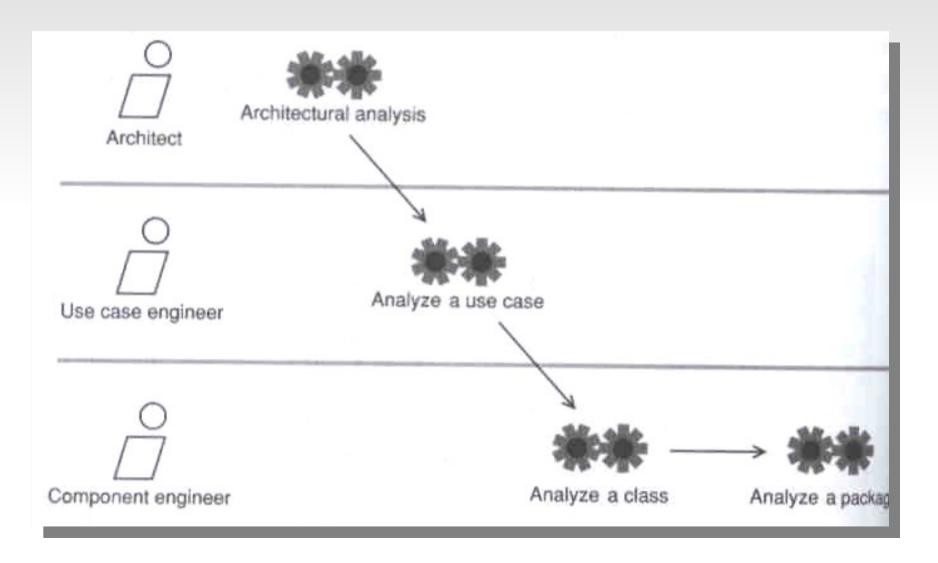
Analysis workflow

 Analytický model se zaměřuje na to, co bude systém dělat a ne jak to to bude dělat

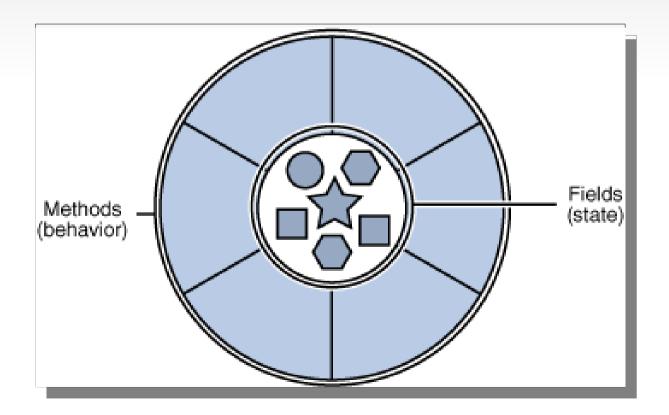
Analysis workflow detail

 Pro pochopení aktivit je třeba nejdříve pochopit objektové principy, proto se k aktivitám vrátíme později

Co jsou to objekty

- Objekty kombinují data a funkce do podoby uzavřené, soudržné jednotky
- Objekty ukrývají data za vrstvou funkcí (operací)
 - data jsou přístupná pouze skrze operace
 - zapouzdření

Co jsou to objekty

- Každý objekt má
 - Jednoznačnou identitu odlišení objektu od ostatních (stejných) objektů.
 - Stav hodnoty atributů uchovávají data objektu. Data objektu definují jeho stav.
 - Chování operace, které je možné s objektem provádět. Operace často mění stav a často závisí na aktuálním stavu (na aktuálních datech).

Objekt: Stav

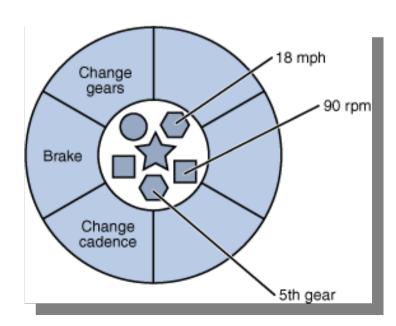
- Stav je určen hodnotami atributů a vazbami/vztahy na ostatní objekty v daném časovém okamžiku
- Př. pro tiskárnu:

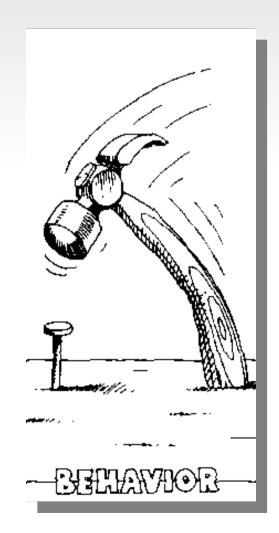
Stav objektu	Název atributu	Hodnota atributu	Vazba
Zapnuto	power	on	N/A
Vypnuto	power	off	N/A
DošlaNáplň	inkCartridge	empty	N/A
Připojeno	N/A	N/A	Propojeno s objektem počítače
Odpojeno	N/A	N/A	Neprojeno s objektem počítače

Objekt: Chování

- Chování vyjadřuje, jak objekt koná a reaguje
- Chování je specifikováno operacemi. Každá operace tedy definuje část chování objektu.
- Chování se může měnit v závislosti na stavu
 - Př: chování tiskárny při stavu "DošlaNáplň"
- Vyvolání operace může vést ke změně stavu
- Implementace operace se nazývá metoda

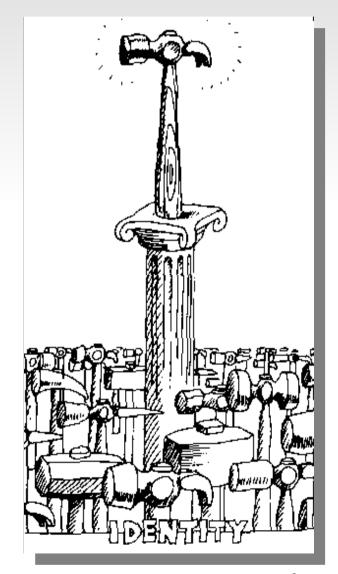

Objekt: Identita

- Každý objekt má unikátní výskyt v prostoru a čase
- Každý objekt je jednoznačně identifikovatelný
- Identita je určena
 - hodnotami atributů
 - adresou v paměti

•

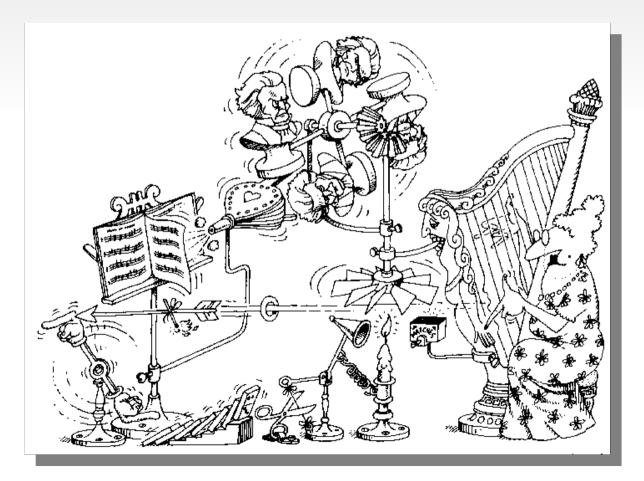

Identita - příklad

- Židle nabízené internetovým obchodem. Jak mohou být identifikovány?
- Adresa v paměti (odpovídá reálnému světu):
 - Dvě naprosto stejné reálné židle stojící vedle sebe jsou dva různé objekty (každá židle zabírá svůj prostor v daném čase)
 - Dvě naprosto stejné "virtuální" židle jsou stejné, pokud jsou na různých adresách (zabírají každá svůj paměťový prostor v daném čase)
- Výrobní číslo (klonování v reálném světě?):
 - Dvě židle považujeme za jeden objekt, pokud mají stejné výrobní číslo, byť leží na různých adresách
- Na židli je možné posadil pouze jediného člověka. Jaký bude rozdíl v chování systému, pokud bude identita židle dána paměťovou adresou vs. výrobním číslem?

Spolupráce objektů, zasílání zpráv

- Objektový systém funguje na základě spolupráce jednotlivých objektů
- Objekty si posílají zprávy (vyvolávají operace na jiných objektech) a tím vytvářejí odezvu systému na požadavky uživatelů.
 - Celý běh objektového programu je dán stromem volání, kde kořenem je spustitelná třída

Objekty - notace UML

přihrádka pro jméno

přihrádka pro atributy jimsAccount:Account

accountNumber : String = "12345"

owner : String = "Jim Arlow"

balance : double = 300.00

jimsAccount:Account

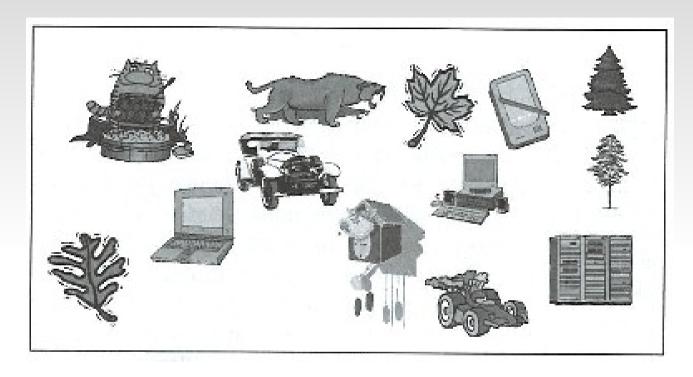
- Syntaxe názvu: jméno objektu: jméno třídy [jména stavů]
 - :Account anonymní objekt dané třídy
 - jimsAccount konkrétní objekt bez specifikované třídy, užitečné především v počátečních fázích analýzy
 - jimsAccount: Account konkrétní instance třídy; nutné pokud je v diagramu více instancí jedné třídy
- Název je vždy podtržený, doporučuje se tzv. "lowerCamelCase"
- Formát pro atributy: jméno : typ = hodnota
 - typ se často vynechává, protože je uvedený u třídy
- Zobrazení atributů není povinné, záleží na účelu diagramu

Třída

- Každý objekt je instancí <u>právě jedné</u> třídy
- Třída popisuje vlastnosti množiny objektů
 - šablona objektu, která předepisuje všem instancím atributy, operace a vztahy k ostatním objektům/třídám
 - instance jedné třídy se ale mohou lišit stavem (aktuálními hodnotami atributů) a chováním předepsaných operací.

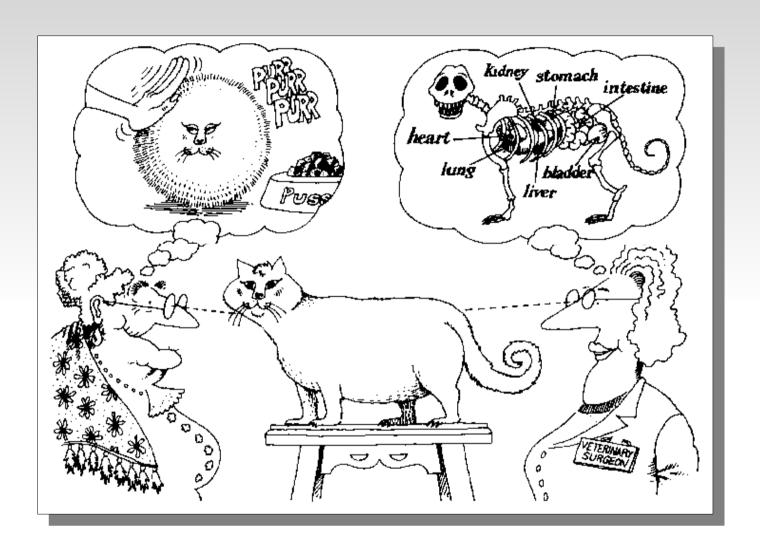
Abstrakce (klasifikace objektů a tříd)

Kolik <u>tříd</u> je schováno na obrázku?

- třída stromů, třída listů, ...
- třída výpočetních zařízení vs. třída mobilních výpočetních zařízení
- třída koček vs. třída rychle se pohybujících objektů kam patří kočkovitá šelma?
- atd., atd.

Abstrakce (klasifikace objektů a tříd)

Nalezení vhodného klasifikačního schématu je jeden z klíčových úkolů objektově orientované analýzy

Třídy – notace UML

Window

potlačené detaily

Window

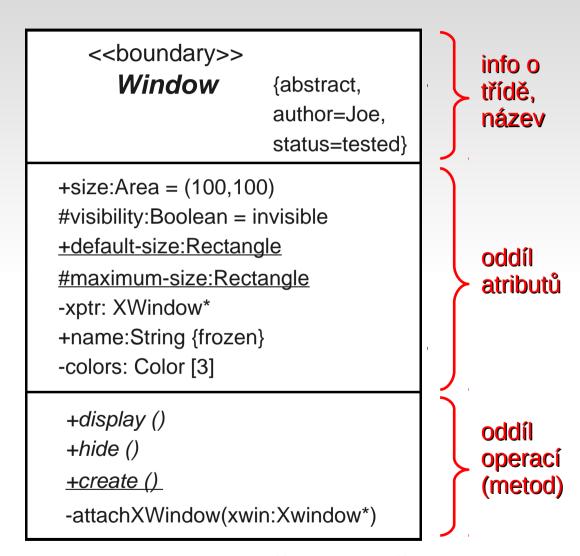
size: Area

visibility: Boolean

display ()

hide ()

detaily analytické úrovně (typy a parametry mohou být také potlačeny)

detaily implementační úrovně

Třídy – notace UML (II)

Jméno třídy:

tzv. UpperCamelCase, jednotné číslo, nezkracovat

Struktura atributů:

viditelnost název: typ [násobnost] = počátečníHodnota

povinné nepovinné

nepovinné

ViditeInost:

+ public

private

protected

~ package

Počáteční hodnota:

vyjadřuje důležité omezení

v analýze řídký jev

Násobnost:

[0..1] optional

[*] array, list

Typ:

Integer

Boolean

String

Real

Třída

celé číslo

UnlimitedNatural celé číslo >= 0, nekonečno = *

true nebo false

řetězec v uvozovkách

reálné číslo

odkaz na jinou třídu

<<body><<body><

Window

{abstract,

author=Joe.

status=tested}

+size:Area = (100,100)

#visibility:Boolean = invisible

+default-size:Rectangle

#maximum-size:Rectangle

-xptr: XWindow*

+name:String {frozen}

-colors: Color [3]

+display ()

+hide ()

+create ()

-attachXWindow(xwin:Xwindow*)

Třídy – notace UML (III)

Struktura operací:

viditelnost název(směr názevArg : typArg = počHodnota, ...): návratovýTyp

signatura operace

Směr parametrů:

in, inout, out return - více návratových hodnot (Python) implicitně in

Působnost atributů a operací (scope):

"instance scope" - nejčastější, v rámci objektu "class scope" - společné pro všechny instance třídy (static)

-attachXWindow(xwin:Xwindow*)

+display ()

+create ()

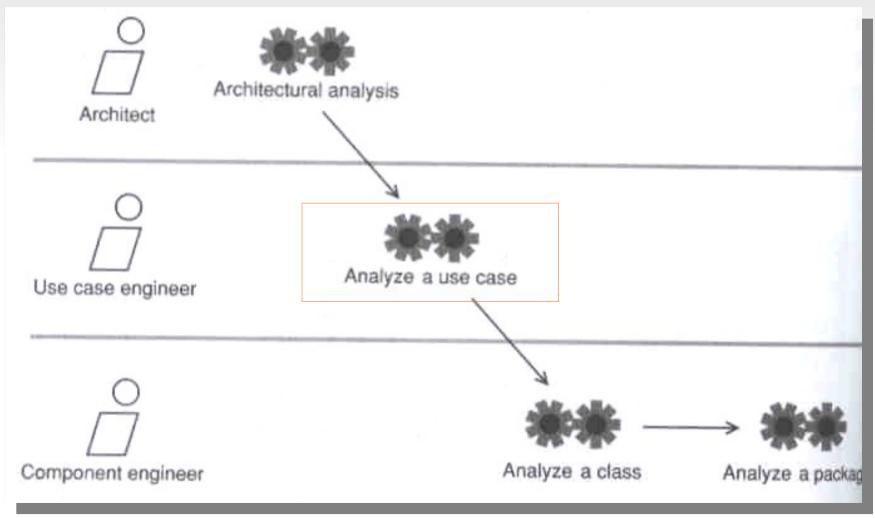
+hide ()

Rozsah platnosti atributů a operací

- Angl. Scope
- Instance scope
 - každý objekt (instance) má svoji hodnotu atributu
 - operace fungují nad konkrétním objektem a mohou záviset na jeho stavu
 - většina atributů a metod
- Class scope
 - hodnota atributu je společná všem instancím
 - změna hodnoty atributu jednou instancí se projeví i u všech ostatních instancí
 - operace nepracují s konkrétním objektem (nemají přístup k "instance scope" atributům a operacím)
 - konstruktor, statické operace a metody v Javě a C++

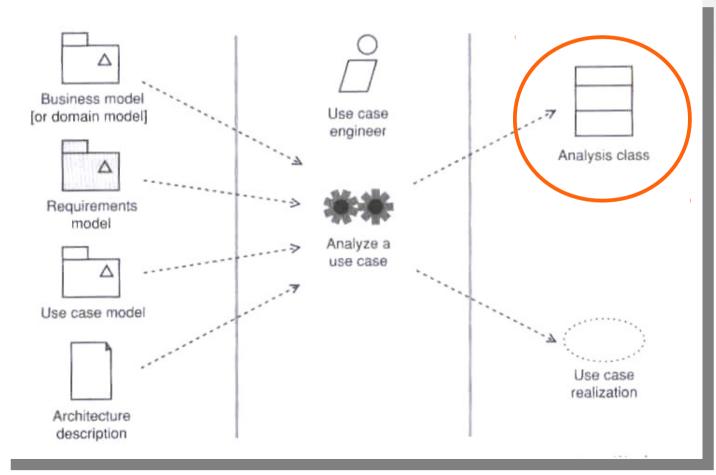
Analysis workflow detail

- Nyní se vraťme zpět k aktivitám RUP
- Architektura ovlivňuje výslednou strukturu a podobu systému. Proto se základní architektonická rozhodnutí dělají na začátku analýzy. My se ale k architekturám dostaneme až později.

UP aktivita: Analýza případů užití

- Architecture description důležité aspekty softwarové architektury v podobě
 UML modelů, popisného textu apod. Architekturami se budeme zabývat
 později
- Analysis class jednoduchý diagram tříd se základními doménovými třídami a
 jejich vztahy

Nalezení analytických tříd

Pravidla pro vytváření analytického modelu

- Zobrazujte pouze třídy, které jsou součástí slovníku problémové oblasti.
- Vytvářejte modely, které "popisují příběh". Každý diagram by měl objasňovat nějakou důležitou část požadovaného chování systému.
- Mějte nadhled, nezabývejte se detaily.
- Jasně rozlišujte mezi problémovou oblastí (problem domain business requirements) a doménou řešení (solution domain – detailní návrhová rozhodnutí). Např. třídy Customer a Order jsou OK, ale třídy pro přístup k databázi ne.
- Minimalizujte propojení mezi třídami.
- Dědičnost jen pokud je jasná hierarchie abstrakcí.
- Stále se ptejte "Je model užitečný pro všechny zúčastněné?". Není nic horšího, než když je model ignorován zadavateli, nebo návrháři a vývojáři.
- Udržujte model jednoduchý!

Analytické třídy

- Zachycují doménovou oblast, později jsou upřesněny/rozloženy na návrhové třídy
- Obsahují pouze klíčové atributy a operace nutné pro popis základní zodpovědnosti třídy
 - Jméno: je nezbytné
 - Atributy: pouze podmnožina budoucích atributů, typy se vynechávají
 - Operace: parametry a návratová hodnota jen pokud je to důležité
 - Viditelnost: nezobrazuje se

Window

size: Area

visibility: Boolean

display () hide ()

Vlastnosti dobré analytické třídy

- Pojmenování třídy odráží její význam
- Malá, jasně definovaná množina zodpovědností
 - zodpovědnost = typ služeb, kterou třída nabízí ostatním třídám
 - Př. zodpovědností pro třídu NakupniKosik:
 - OK: přidej položku do košíku, odeber položku z košíku, ukaž položky v košíku
 - ještě lépe (ve fázi analýzy): spravuj položky v košíku
 - špatně: ověř kreditní kartu, akceptuj platbu, vytiskni účet
- Malý počet vazeb na ostatní třídy
 - pro řešení své zodpovědnosti vyžaduje třída spolupráci pouze malého počtu dalších tříd
 - rovnoměrné rozložení zodpovědností mezi třídy vede k malému počtu propojení

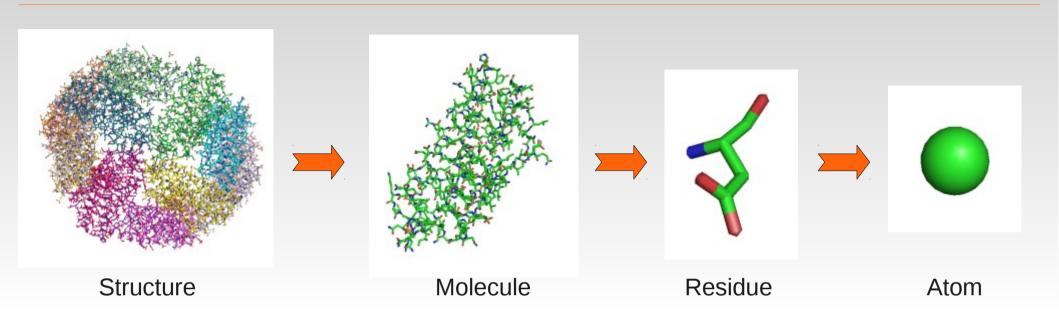
Nalezení analytických tříd

- Analýza podstatných jmen a sloves
 - analýza textů (specifikace systému, model požadavků, dokumentace případů užití, apod.)
 - podstatná jména v textu často vedou na třídy nebo atributy
 - slovesa a slovesné fráze často indikují zodpovědnosti nebo operace
 - pozor na synonyma a homonyma
- CRC analýza
 - Class, Responsibilities and Collaborators analysis
 - "brainstorming" metoda s lepícími papírky
 - co papírek, to jedna třída
 - každý papírek obsahuje jméno, zodpovědnosti a spolupracující třídy
 - místo seznamu spolupracujících tříd se mohou nalepit na tabuli a propojit čárami
 - používá se spolu s analýzou podstatných jmen a sloves

Nalezení analytických tříd (II)

- Další zdroje tříd
 - fyzické objekty (lidé, pracoviště, ...), dokumenty (formuláře, objednávky, ...), známá rozhraní (terminály, periferní zařízení), ...

Případová studie: Molekuly

-name

Molecule

Residue

Atom -atomicNumber Modelování analytických tříd a objektů

Diagram objektů

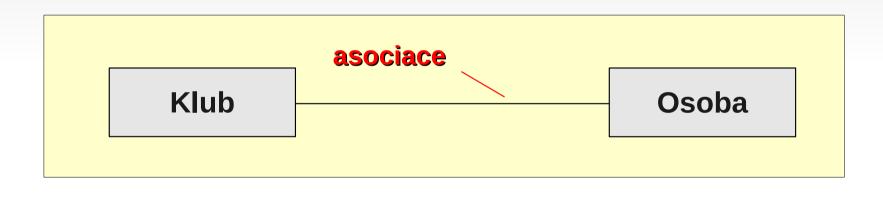
- Snímek v časovém bodě, který ukazuje podmnožinu objektů, jejich stavů, hodnot atributů a propojení.
- Vhodné zejména pro komunikaci se zákazníky (konkrétní příklad hierarchie, časový snímek systému, ...)
- Propojení (link)
 - "spárování" <u>objektů</u> tak, aby spolu mohly komunikovat.
 - Role určuje význam objektu v propojení.
 - Šipka může upřesnit směr řízení viz směr řízení u asociací

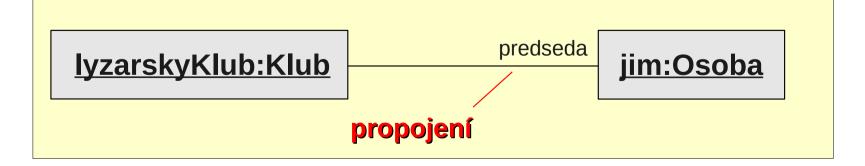

Propojení vs. asociace

- Asociace je vztah mezi třídami (obdoba propojení u objektů)
- Asociace mezi třídami na diagramu tříd je nutnou podmínkou pro vytváření propojení na příslušném diagramu objektů

Vlastnosti propojení a asociací

- Propojení/asociace modelují <u>dlouhodobé</u> spárování <u>objektů/tříd</u>.
 - K tomu, aby dva objekty mohly komunikovat, není vždy nutné jejich dlouhodobé "spárování". Pokud např. druhý objekt dostaneme jako parametr metody, jedná se o dočasné krátkodobé "spárování", které se nemodeluje pomocí propojení/asociací!
 - Př. 1: Taxikář má přidělené konkrétní auto, dispečer dá pouze pokyn aby odvezl zákazníka
 - Př. 2: Dispečer řekne taxikáři: vezmi si toto auto a odvez zákazníka

```
public class TaxiDriver {
    private Car car;
    public void go(Passenger p) {}
}

TaxiDriver

Car

Passenger
```

```
public class TaxiDriver {
   public void go(Car c, Passenger p) {}
}

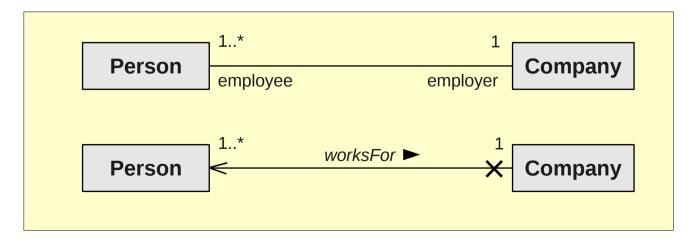
TaxiDriver

Car

Passenger
```

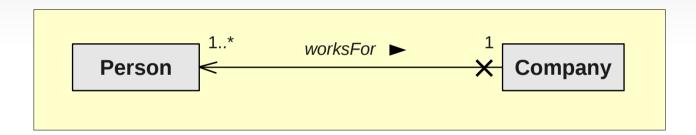
Asociace mezi třídami

- Zobrazují se jako plná čára mezi dvěma třídami
- Měly by být pojmenovány, šipka u jména indikuje směr čtení
- Role určuje způsob, jakým se na asociaci podílí
 - pojmenování role není povinné
 - alternativa k pojmenování asociace
- Násobnost definuje počet objektů ve vztahu (je definována na úrovni instancí)
- Jsou obousměrné (výhodné pro analýzu) pokud neupřesníme směr (většinou při návrhu)
- Modelujeme pouze dlouhodobé asociace

Směr asociací (směr řízení)

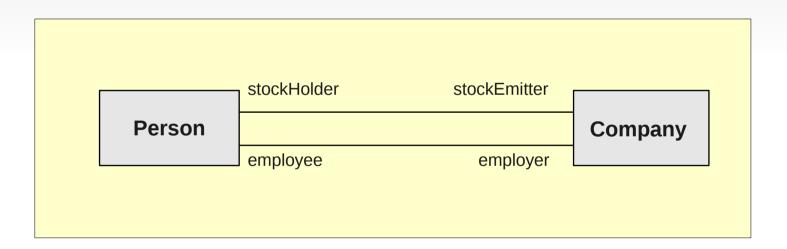
- I když je asociace jednosměrná, většinou je možné ji "procházet i v zakázaném směru" za cenu vyšší výpočetní náročnosti
- Př: Osoba neví nic o firmách, ve kterých je zaměstnána. Přesto můžeme firmy zaměstnávající osobu najít tak, že procházíme všechny firmy a hledáme ty, které zaměstnávají danou osobu.

 Ekvivalent jednosměrných ulic: Snadno se dostaneme z jedno konce na druhý. Pokud se chceme dostat zpět, musíme nějak objet celý blok.

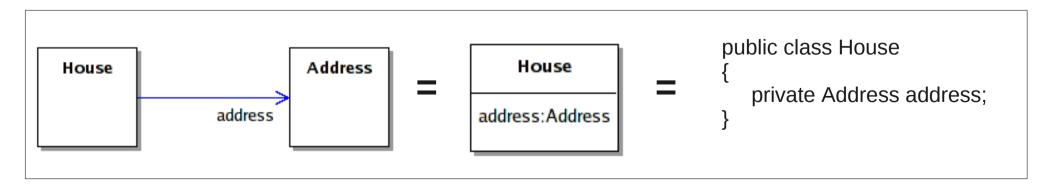
Násobné asociace

- Mezi instancemi mohou vnikat různé typy statických vazeb
 - Př: "zaměstnanecký vztah" vs. "akcionářský vztah" mezi osobou a firmou

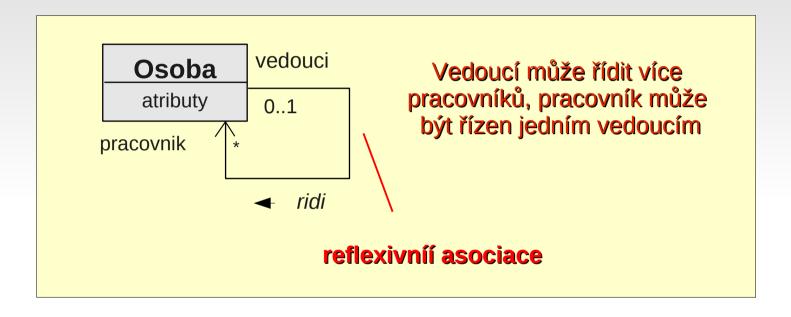
Asociace a atributy

- Mezi asociacemi tříd a atributy tříd existuje velmi těsná vazba.
- Vazba 1:1 odpovídá odkazu atributem
- Vazba 1:N odpovídá odkazu polem atributů nebo jedné kolekci
- Vazba M:N se řeší v návrhu
- Role v asociaci se často stává základem pojmenování atributu
- Směr asociace udává, která třída obsahuje atribut
- Obousměrné asociace se upřesňují při návrhu

Reflexivní asociace

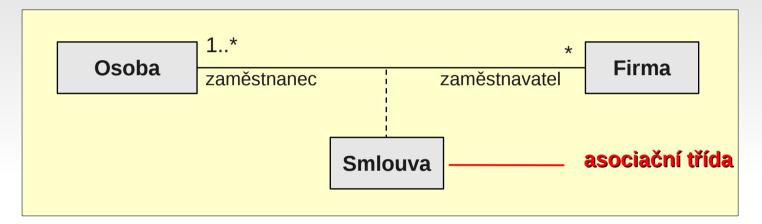
- Angl.: Reflexive association
- Měly by mít vždy role, jinak vzniká chaos

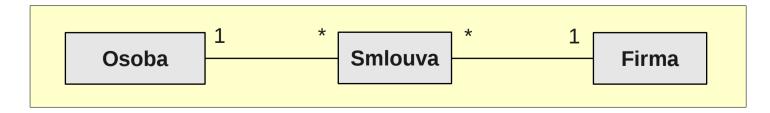
- Další "ozdoby" asociací:
 - » uspořádání: {ordered}
 - » měnitelnost: {addOnly}
 - » viditelnost: +, #, -
 - » navigace: směrové šipky
 - » omezení: {union}, {subset}, {unique}

Asociační třídy

- Angl: Association class
- Asociační třída vzniká jako produkt vztahu
- Nalezení: Kam patří plat?

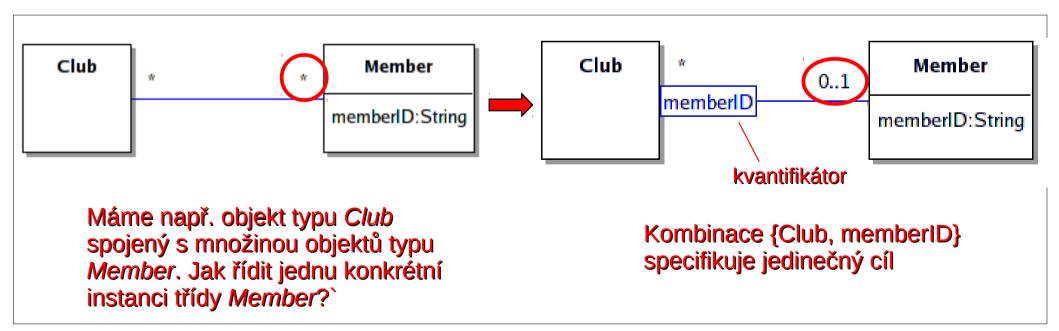

- Jedna osoba může mít s jednou firmou pouze jedinou smlouvu
 - může existovat pouze jediné propojení mezi objekty třídy Osoba a Firma v daném čase
- Pokud může být smluv více, tak:

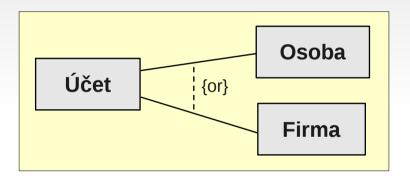
Asociace s kvantifikátorem

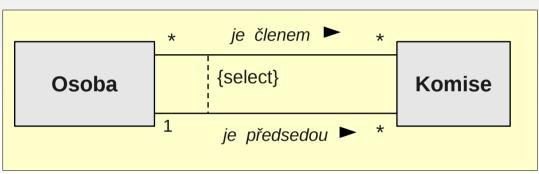
- Angl: Quantified association
- Redukce asociace typu M:N na typ N:1
 - slouží k výběru jednoho člena cílové množiny
 - představuje "vyhledávací klíč"
 - kvantifikátor se obvykle odkazuje na atribut cílové třídy
 - kvalifikátor je součástí asociace, nikoliv třídy!

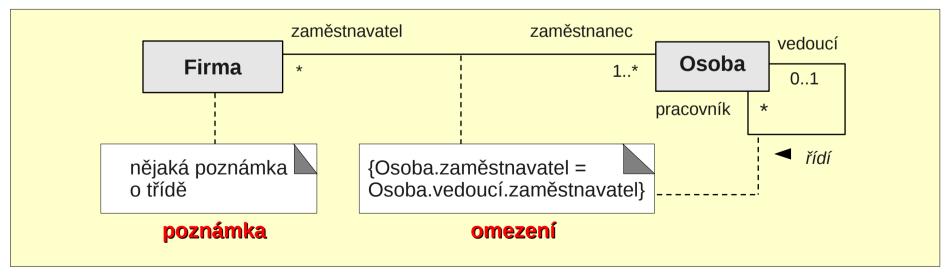

Omezující podmínky na asociacích

- Omezení specifikuje podmínky a tvrzení, které musí být udržovány jako pravdivé
 - umístěno bezprostředně za elementem, na který je aplikováno (např. atribut), připojeno čárkovanou čarou, nebo v poznámce
 - vždy v {}

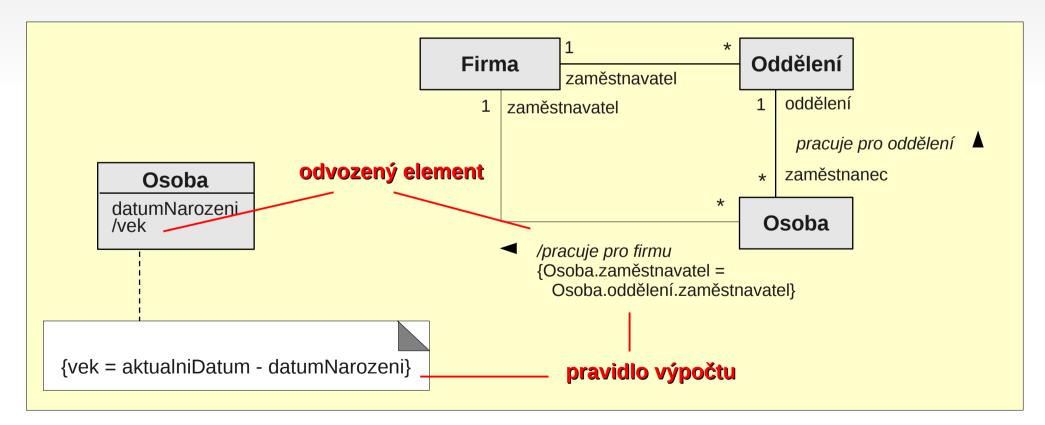

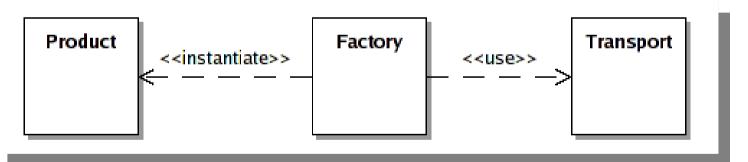
Odvozené atributy a asociace

- Odvozený element (angl. derived) je takový, který může být odvozen z jiného elementu
 - je ukázán pro názornost (analytická úroveň)
 - je zahrnut z implementačních (např. efektivita) důvodů (úroveň návrhu)
 - nepřidává žádnou sémantickou informaci

Vztah závislosti

- Vztah závislosti (angl. dependency) je nejobecnější vazba. Závislost mezi dvěma elementy (např. třídami) indikuje, že změna v cílovém elementu (např. rušení) může vyžadovat změnu ve zdrojovém elementu, ale ne naopak.
- Př. 1: Objekt jedné třídy je předán jako parametr metodě jiné třídy. Nejedná se o asociaci, přesto uvnitř metody komunikujeme s cizím objektem a tedy závisíme na jeho rozhraní.
- Př. 2: Instanciace třídy (vytvoření objektu v paměti konstruktorem) je vztah závislosti mezi třídou a jejími objekty.

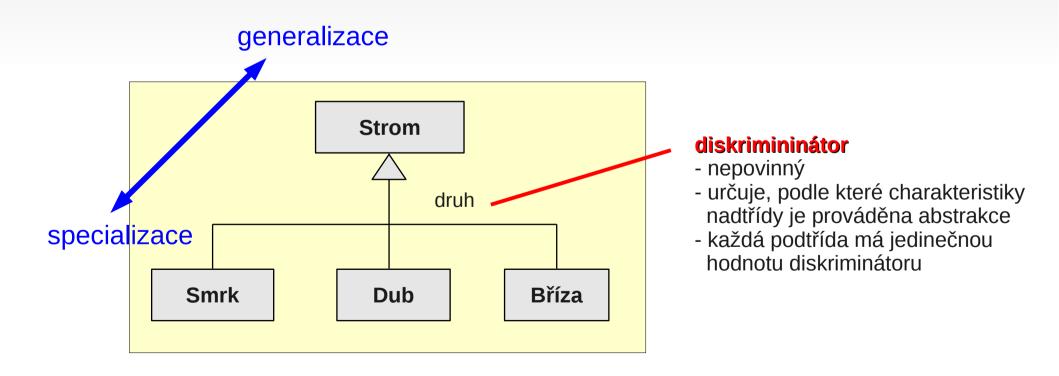

Některé předdefinované stereotypy:

- Zdrojový element (Factory) nepracuje bez cílového elementu (Transport): <<use>>>
- Historicky odlišné elementy (nový = zdroj, starý = cíl) na různých úrovních abstrakce, ale reprezentující shodný koncept: <<trace>>
- Zdrojový element vytváří instance cílového elementu: <<instantiate>>
- Přátelský vztah ala C++: <<permit>>

Generalizace / specializace

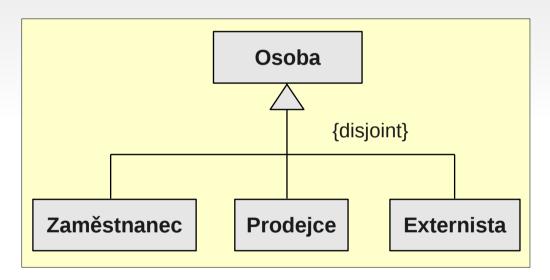
- Generalizace je vztah mezi obecným a specifičtějším elementem (třídy, případy užití, rozhraní), který:
 - je plně konzistentní s obecným elementem
 - a přidává dodatečnou informaci

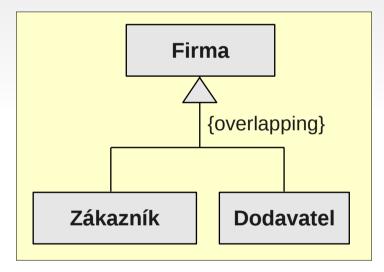
Generalizace - ozdůbky

Ozdůbky:

- » {overlapping} nebo {disjoint}
- » {incomplete} nebo {complete} možnost rozšiřovat hierarchii o nové třídy
- » implicitně je {disjoint} {incomplete}

výlučná specializace

nevýlučná specializace

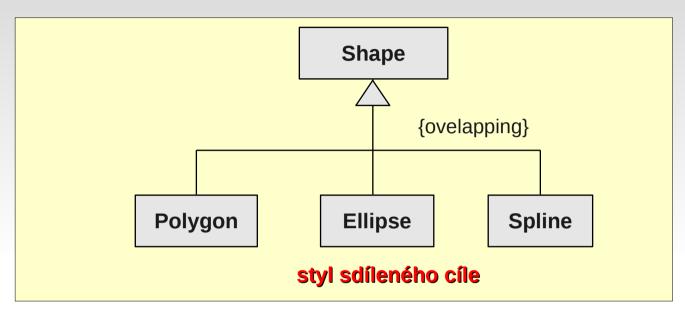
Osoba je:

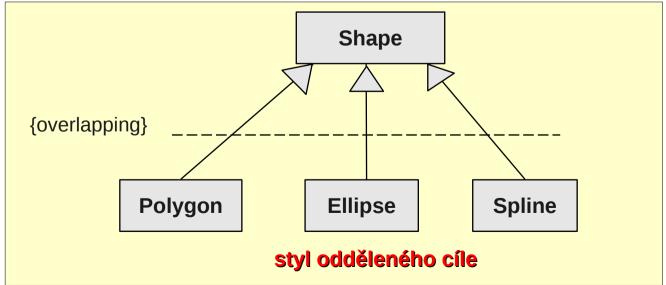
- buď zaměstnanec, nebo prodejce, nebo externista.

Firma je:

 zákazníkem, nebo dodavatelem, nebo obojím.

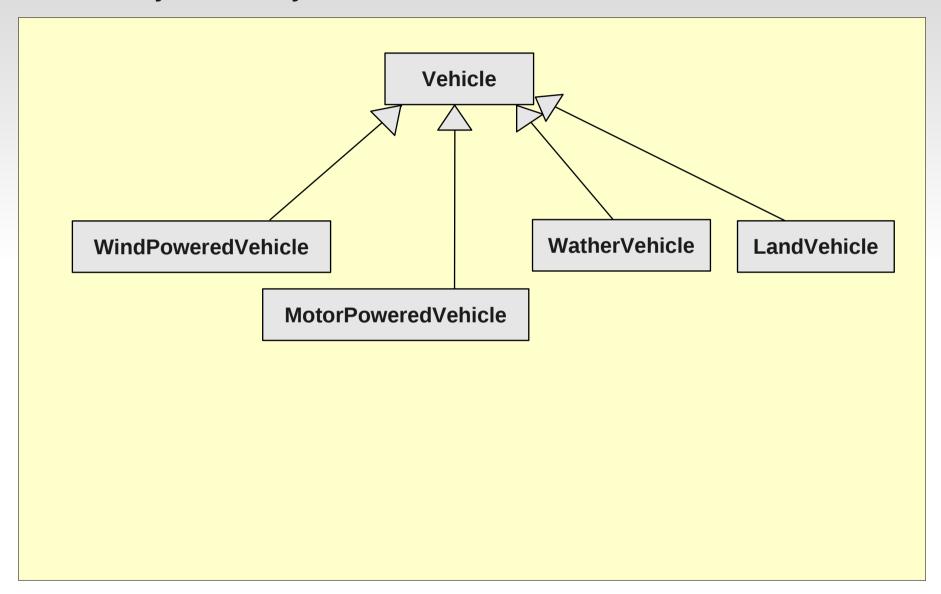
Generalizace - styl zápisu

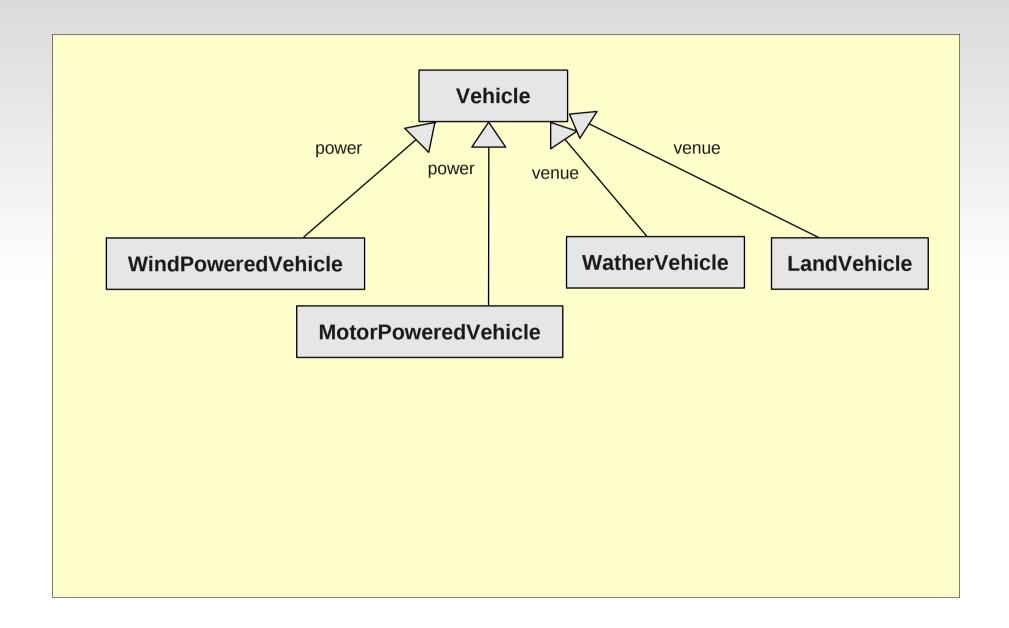

Příklad "zneužití" dědičnosti (I)

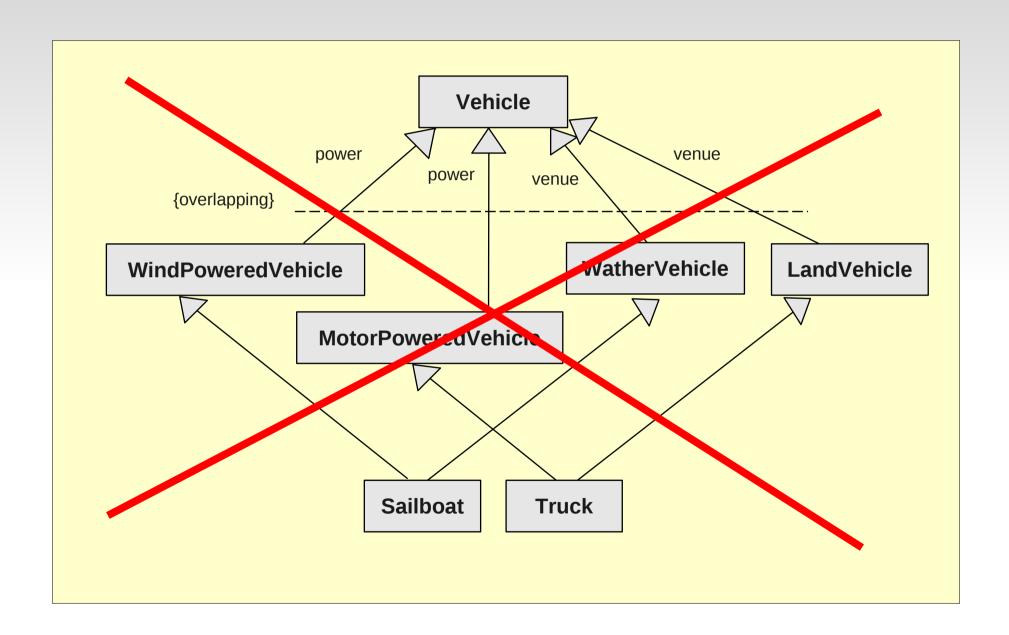
Příklad chybné volby abstrakce

Příklad "zneužití" dědičnosti (II)

Příklad "zneužití" dědičnosti (III)

Vlastnosti dědičnosti a asociace

Dědičnost

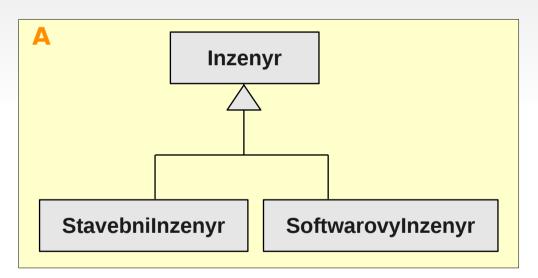
- je velmi snadné přidat novou třídu do modelu
 - neovlivní se tím zbytek modelu
- může zjednodušit model
 - atributy, metody a asociace jsou děděny z natříd

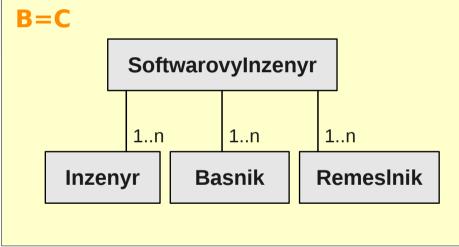
Asociace

- změny na diagramu tříd mohou být obtížné
 - např. přidání/zrušení asociace, změna kardinality, ...
 - význam a použití asociace je zakódován v metodách třídy, změny tedy vedou ke změnám kódu
- jsou velmi dynamické na úrovni objektů (instancí)
 - za běhu mohou vnikat a zanikat konkrétní propojení (v rámci omezení daných definicí asociace na diagramu tříd)

"Would you rather buy or inherit?"

- A. Každý softwarový inženýr je inženýr.
- B. V každém softwarovém inženýrovi je inženýr.
- C. Každý softwarový inženýr má inženýrskou komponentu.

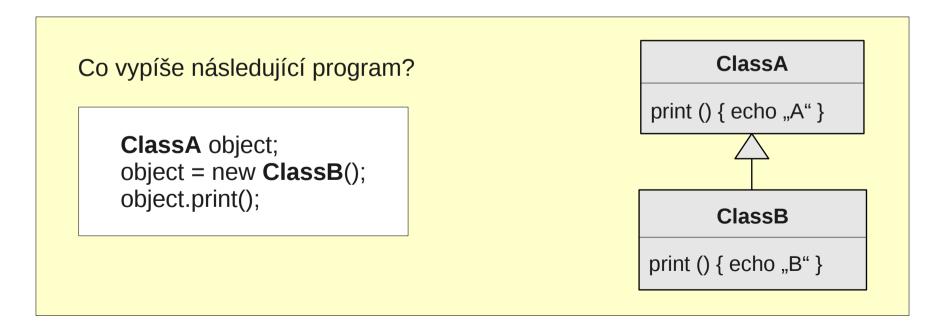

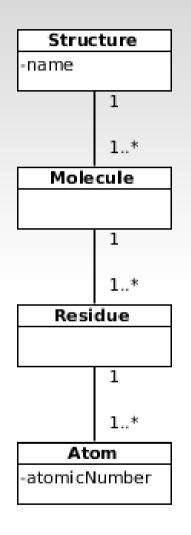

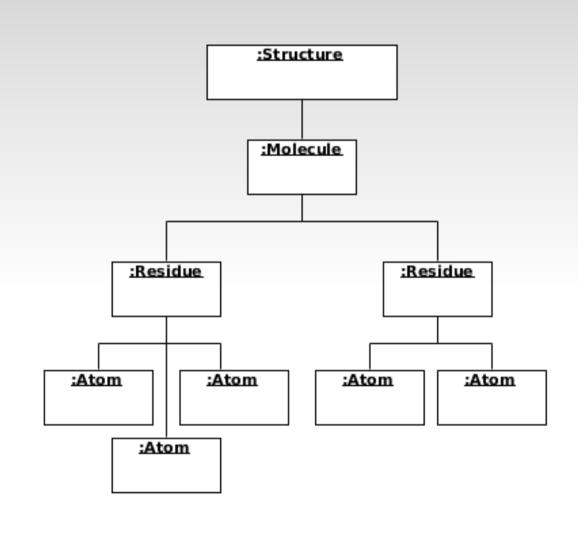
Nepoužívejte dědičnost pro popis vnímaného vztahu "je něčím", pokud odpovídající objektové komponenty se mohou změnit za běhu.

Polymorfismus

- Koncept z teorie typů, kdy jedno jméno může označovat různé věci:
 - "+" znamená "stejnou věc" pro real a integer
 - "+" je implementováno odlišně pro real a integer
- Polymorfismus je důsledkem interakce mezi dědičností a dynamickou vazbou
 - (pod)třída dědí jméno operace
 - vazba implementované metody na toto jméno nastává až při provádění

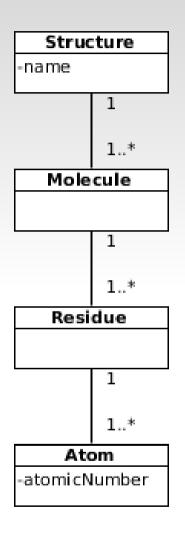

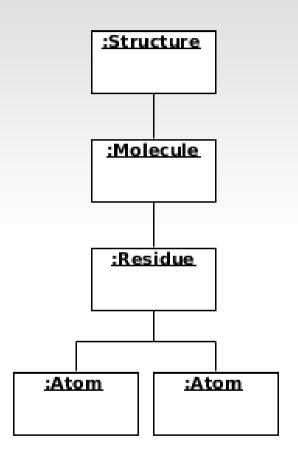

Doménový model

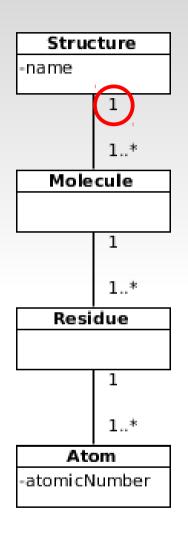
Diagram objektů

Doménový model

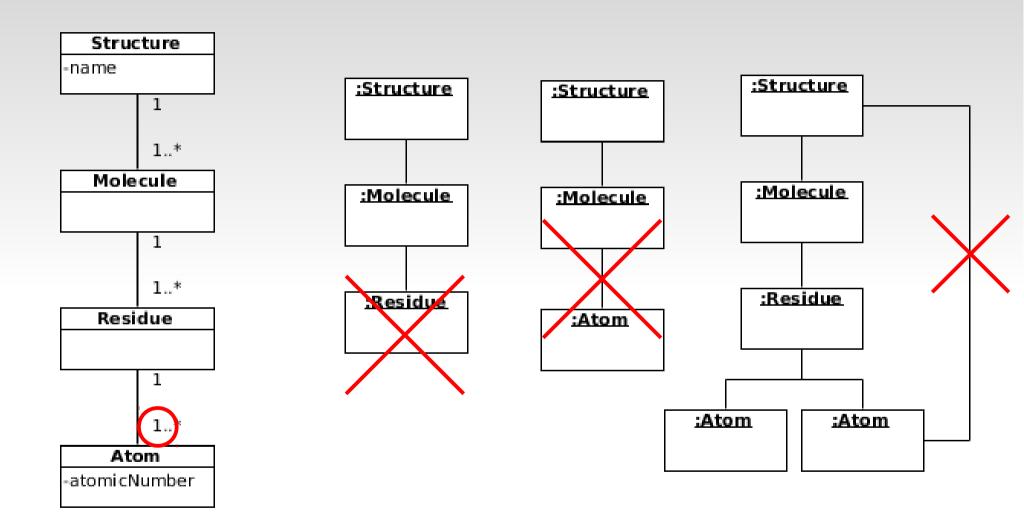
Diagram objektů

:Structure :Structure :Molecule :Residue :Residue :Atom :Atom :Atom :Atom :Atom

Doménový model

Diagram objektů

Doménový model

Diagramy objektů

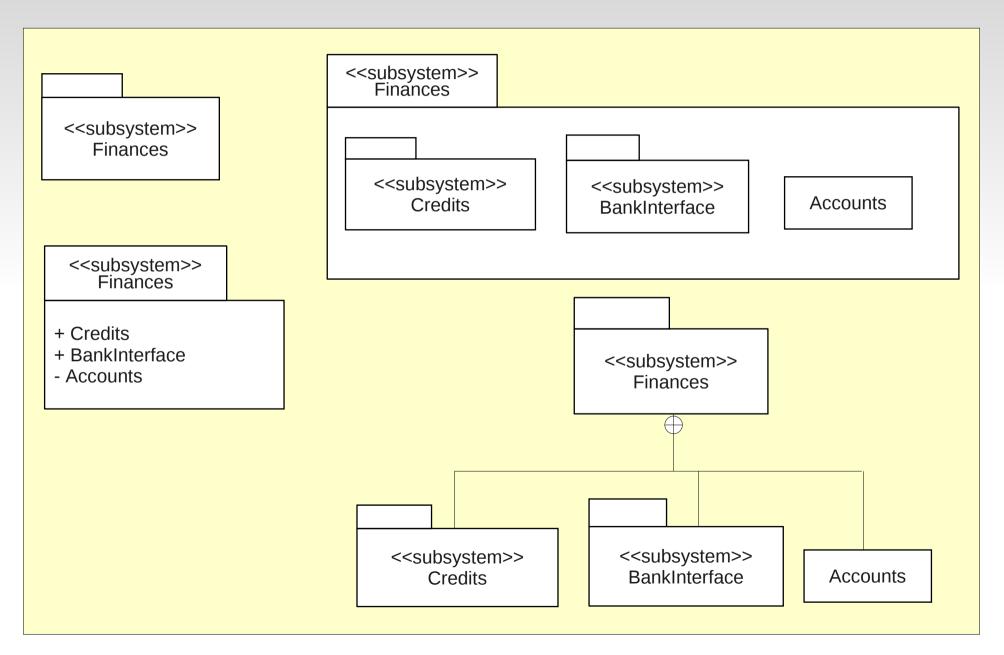
Další příklady Router Name 1 Person Company first name: String N/W Service +employee +employer last name: String Name 1..* 0..1 DedicatedTo salary ValidIPRange ConnectivityType +owner <<Rule>> 1 If a person is not employed by a company then they do not have a car. Car Switch/Hub type Name name 1 Machine 0..1 SerialNumber HostName IPAddress 1 0..1 Rack Administrator Network Interface Card SwitchPlug Name MAC Address Memory InterfaceType LocationInRack Maintainer Warranty **Mario Rack** 19" Rack

Analytické balíky

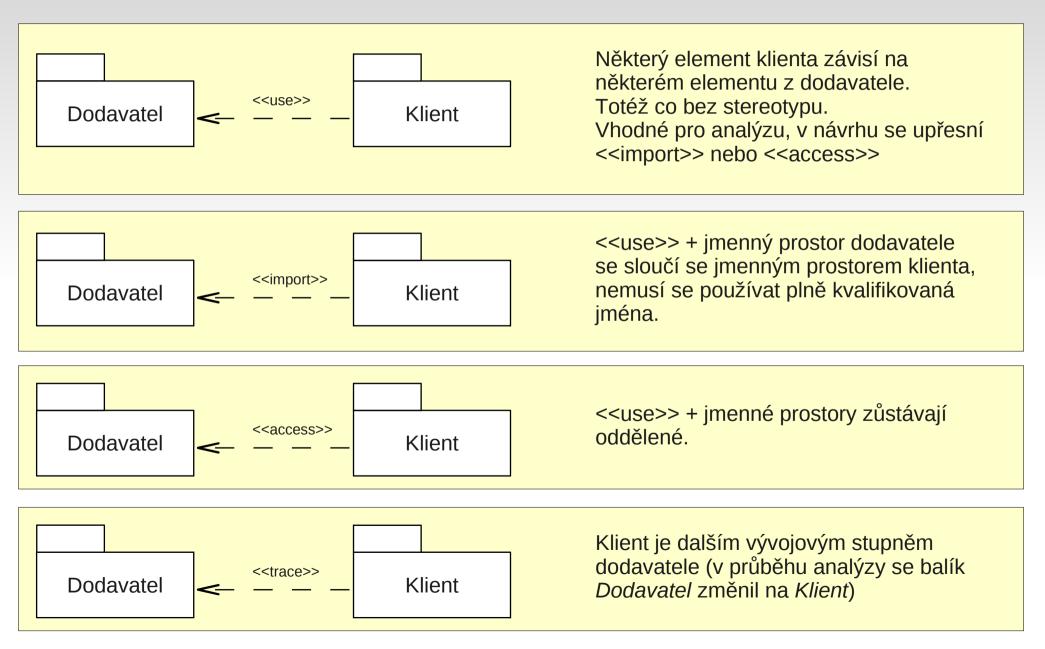
Balíky

- Angl: Packages
- Umožňují seskupit třídy a další modelové prvky (compile-time grouping)
 - do systémů (stereotyp <<system>>)
 - obsahuje všechny třídy (celý modelovaný systém)
 - do subsystémů (stereotyp <<subsystem>>)
 - do soustavy (stereotyp <<framework>>)
- Modelované samostatně v diagramu balíků nebo v rámci diagramu tříd
 - diagram balíků nemá třídy, soustředí se opravdu jen na balíky
- Základní vazby: generalizace/realizace, "containment" a závislost
- Balík definuje jmenný prostor pro svoje elementy. Každý element lze jednoznačně identifikovat kvalifikovaným jménem (posloupnost jmen balíků a podbalíků od kořene až po daný element, např. ProdejceAut.Servis.Zakazka)
- Balík definuje viditelnost svých elementů (private nebo public), viz. balíky v Javě.

Balíky – notace UML

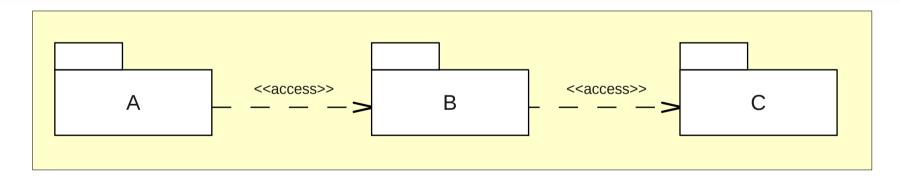

Balíky - závislosti

Balíky – závislosti (II)

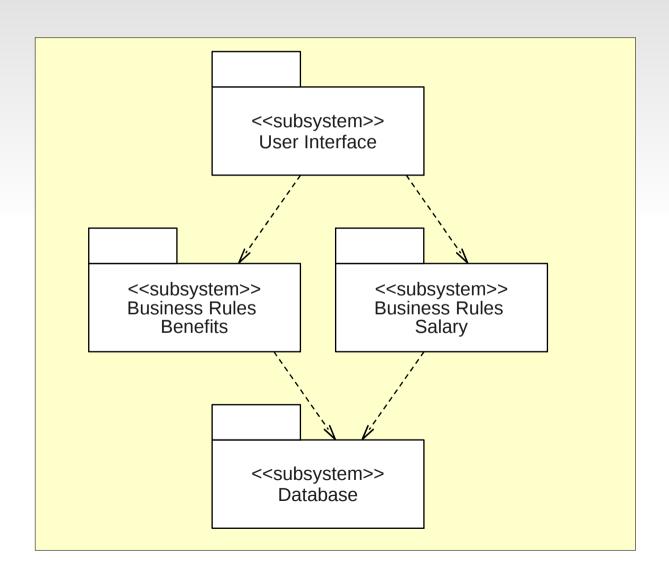
- <<access>> není tranzitivní:
 - elementy v balíčku A vidí elementy v balíčku B,
 - elementy v balíčku B vidí elementy v balíčku C,
 - elementy v balíčku A nevidí elementy v balíčku C.
- => soudržnost modelu, jasnější zodpovědnost

- <<import>> je tranzitivní:
 - elementy v balíčku A vidí elementy v balíčku C,
 - častější než <<access>>

Balíky – závislosti (III)

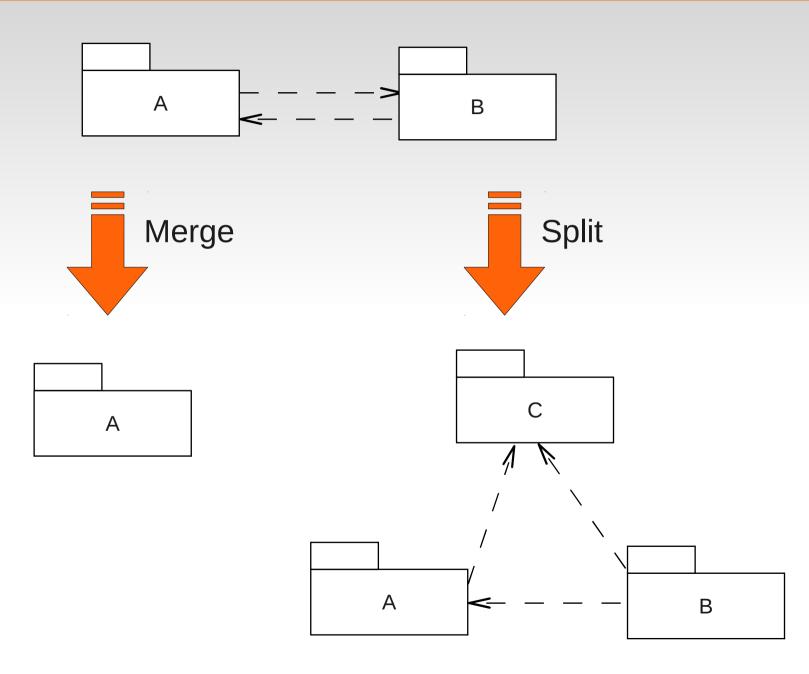
Příklad diagramu architektury ukazující subsystémy a jejich závislosti

Minimalizace propojení (coupling)

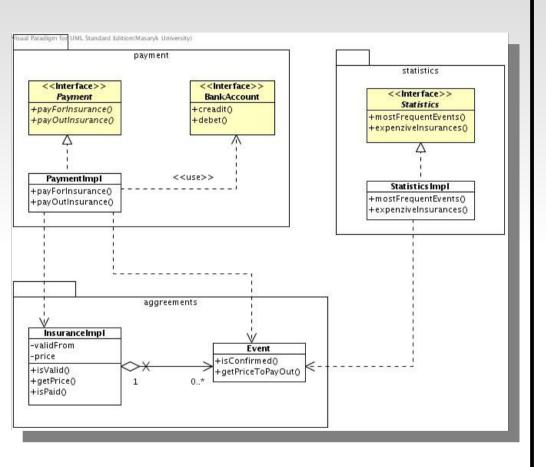
- Nalezení analytických balíků
 - Hledejte shluky tříd se silnou kohezí (silné vztahy mezi třídami)
 - Hledejte hierarchie dědičností.
 - Případy užití mohou být základem balíků
 - Snaha o kohezi systému i z pohledu business procesů
 - Ne vždy to jde
- Minimalizace propojení (coupling):
 - Minimalizujte závislosti mezi balíky
 - Maximalizujte závislosti uvnitř balíků
 - Minimalizujte počet veřejných (public) elementů
 - Maximalizujte počet soukromých (private) elementů
- Ne příliš složité (hluboké) stromy balíků
- Vyhněte se cyklické závislosti mezi balíky

Cyklická závislost balíků

Pojišťovna: Diagram balíků

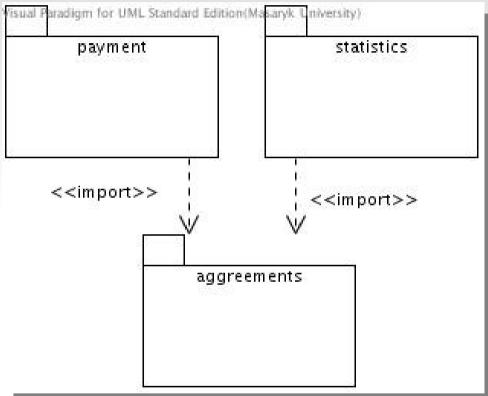

Diagram tříd včetně balíků (návrhový model)

Přehlednější diagram balíků